

Biểu tượng Thần Bốn Mặt trong tín ngưỡng người Khmer: Giao thoa giữa huyền thoại và triết lý Tứ Vô Lượng Tâm

ISSN: 2734-9195 11:34 17/01/2026

Việc giữ gìn và thực hành các nghi lễ liên quan đến Thần Bốn Mặt chính là cách người Khmer bảo tồn bản sắc văn hóa, đồng thời nuôi dưỡng những hạt giống thiện lành trong tâm hồn giữa dòng chảy thời đại đầy biến động.

Tóm tắt:

Trong đời sống tín ngưỡng của đồng bào Khmer Nam Bộ, bên cạnh việc thờ phụng Đức Phật Thích Ca Mâu Ni là tối thượng, hình tượng Thần Bốn Mặt (Maha Brahma - Phạm Thiên) vẫn giữ một vị trí đặc biệt quan trọng, tương giao mật thiết với nguồn gốc và nghi thức của Tết cổ truyền Chôl Chnăm Thmây.

Sự chuyển hóa của hình tượng Kabil Maha Prum từ một vị thần trong huyền thoại Bà La Môn giáo trở thành biểu tượng cho bốn đức tính cao quý "Từ, Bi, Hỷ, Xả" (Tứ Vô Lượng Tâm) của Phật giáo Nam tông, qua đó làm rõ những giá trị nhân văn và bản sắc văn hóa độc đáo của người Khmer tại vùng đất Nam Bộ.

Dẫn nhập

Văn hóa **Khmer Nam Bộ** là bức tranh đa sắc, được dệt nên bởi sự hòa quyện giữa tín ngưỡng dân gian bản địa, ảnh hưởng của Bà La Môn giáo từ thời kỳ sơ khởi và triết lý sâu sắc của Phật giáo Nam tông (Theravada). Trong dòng chảy văn hóa đó, các biểu tượng tôn giáo không chỉ tồn tại như những đối tượng, phương tiện thờ cúng, mà còn mang trong mình những câu chuyện giáo dục đạo đức và triết lý nhân sinh sâu sắc.

Đầu Thân Bốn mặt được trang trí trên cổng chùa với thông điệp tứ pháp: Từ, Bi, Hỷ, Xả

Một trong những biểu tượng gây ấn tượng mạnh mẽ nhất về mặt thị giác lẫn tâm thức đối với người nghiên cứu văn hóa và du khách chính là hình tượng Thần Bốn Mặt (Maha Brahma). Không khó để bắt gặp hình tượng này trên các đỉnh tháp, cổng chùa, các bệ thờ trang trọng hay trong các nghi thức lễ hội. Tuy nhiên, trong tâm thức người Khmer theo Phật giáo ngày nay, vị thần này không đơn thuần là đáng sáng tạo của Hindu giáo, mà đã được "Phật hóa" để trở thành người hộ trì Chính pháp và là hiện thân của hạnh nguyện Bồ tát qua lăng kính Tứ Vô Lượng Tâm.

Huyền thoại Kabil Maha Prum và nguồn gốc Tết Chôl Chnăm Thmây

Để hiểu được vị trí của Thần Bốn Mặt, trước hết cần trở về với huyền thoại lập nên Tết Chôl Chnăm Thmây, lễ hội lớn nhất trong năm của người Khmer. Theo các tư liệu dân gian, câu chuyện bắt đầu từ cuộc thi tài trí tuệ giữa thần Kabil Maha Prum (Đại Phạm Thiên) và một chàng trai trần gian thông thái tên là Dhammabal.

Truyền thuyết kể rằng, Dhammabal là người hiểu biết mọi sự trên đời, danh tiếng vang đến tận thiên giới. Kabil Maha Prum muốn thử thách chàng nên đã đặt ra ba câu đố hiểm hóc với một giao kèo sinh tử: Nếu Dhammabal giải được, thần sẽ tự cắt đầu mình; ngược lại, chàng trai sẽ phải chịu mất mạng. Ba câu đố xoay quanh việc tìm "duyên" của con người nằm ở đâu vào các buổi sáng, trưa

và tối.

Nhờ sự giúp đỡ của hai chú chim đại bàng, Dhammabal đã giải được câu đố: Buổi sáng duyên nằm ở mặt (nên người ta rửa mặt), buổi trưa ở ngực (nên người ta tắm rửa sạch sẽ) và buổi tối ở chân (nên người ta rửa chân trước khi đi ngủ). Thua cuộc, Kabil Maha Prum giữ đúng lời hứa của một vị thần tối cao. Tuy nhiên, cái đầu của vị thần này mang quyền năng hủy diệt khủng khiếp: Nếu rơi xuống đất sẽ sinh hỏa hoạn cháy rụi thế gian, ném lên trời sẽ gây hạn hán thiêu đốt vạn vật, vớt xuống biển sẽ làm cạn khô nước.

Vì thế, để cứu chúng sinh, ông đã dặn 7 cô con gái (tượng trưng cho 7 ngày trong tuần) đặt đầu mình lên một mâm vàng và thờ tại tháp thủy tinh trên núi Phnum Preah Sumeru (núi Tu-di, trung tâm của vũ trụ theo quan niệm Ấn Độ giáo và Phật giáo). Hằng năm, cứ đến ngày chuyển giao năm mới (Chôl Chnăm Thmây), 7 người con gái, được gọi là các nàng Tevi (tiên nữ), sẽ luân phiên rửa đầu cha mình đi vòng quanh núi Tu-di để tẩy rửa và cầu nguyện. Đó chính là thời khắc giao thừa thiêng liêng, đánh dấu năm mới bắt đầu.

Sự chuyển hóa biểu tượng: Từ Thần thoại đến Triết lý "Tứ Vô Lượng Tâm"

Nếu câu chuyện dừng lại ở huyền thoại, Kabil Maha Prum chỉ là một nhân vật cổ tích. Nhưng trong không gian văn hóa Phật giáo Khmer, hình tượng này sống động và linh thiêng nhờ sự gán ghép ý nghĩa triết học sâu sắc. Bốn khuôn mặt của Thần quay về bốn hướng Đông, Tây, Nam, Bắc không chỉ để quan sát thế gian, mà còn là biểu trưng cho bốn đức tính cao quý (Brahmavihara) mà người tu Phật luôn hướng tới: **Từ, Bi, Hỷ, Xả**.

Rước đầu Thần Bốn mặt trong dịp Tết Chôl Chnăm Thmây

Khuôn mặt của tâm TỪ (Metta): Hướng về chúng sinh với tình thương yêu không biên giới, mong muốn đem lại sự an vui, hạnh phúc cho muôn loài. Trong nghi thức té nước hay chúc phúc đầu năm, người Khmer gửi gắm tâm Từ để mong một năm mới an lành.

Khuôn mặt của tâm BI (Karuna): Là sự rung cảm, thương xót trước nỗi khổ đau của nhân thế. Tâm Bi thúc đẩy hành động cứu giúp, sẻ chia. Trong dịp Tết Chôl Chnăm Thmây, việc làm phước, cúng dường chư Tăng, giúp đỡ người nghèo khó chính là thực hành tâm Bi vậy.

Khuôn mặt của tâm HỖ (Mudita): Là niềm vui vẻ, hoan hỉ với thành công và hạnh phúc của người khác, không đố kỵ, ganh ghét. Không khí rộn ràng, tiếng nhạc ngũ âm réo rắt và những điệu múa L-vông trong ngày Tết chính là sự lan tỏa của năng lượng Hỷ.

Khuôn mặt của tâm XẢ (Upekkha): Là sự buông bỏ hận thù, giữ tâm thanh tịnh, bình đẳng, không vướng mắc vào yêu ghét. Dòng nước mát tắm tượng Phật và gột rửa bụi trần trong ngày Tết mang ý nghĩa buông xả, giúp thân tâm không còn vướng bám những muộn phiền năm cũ.

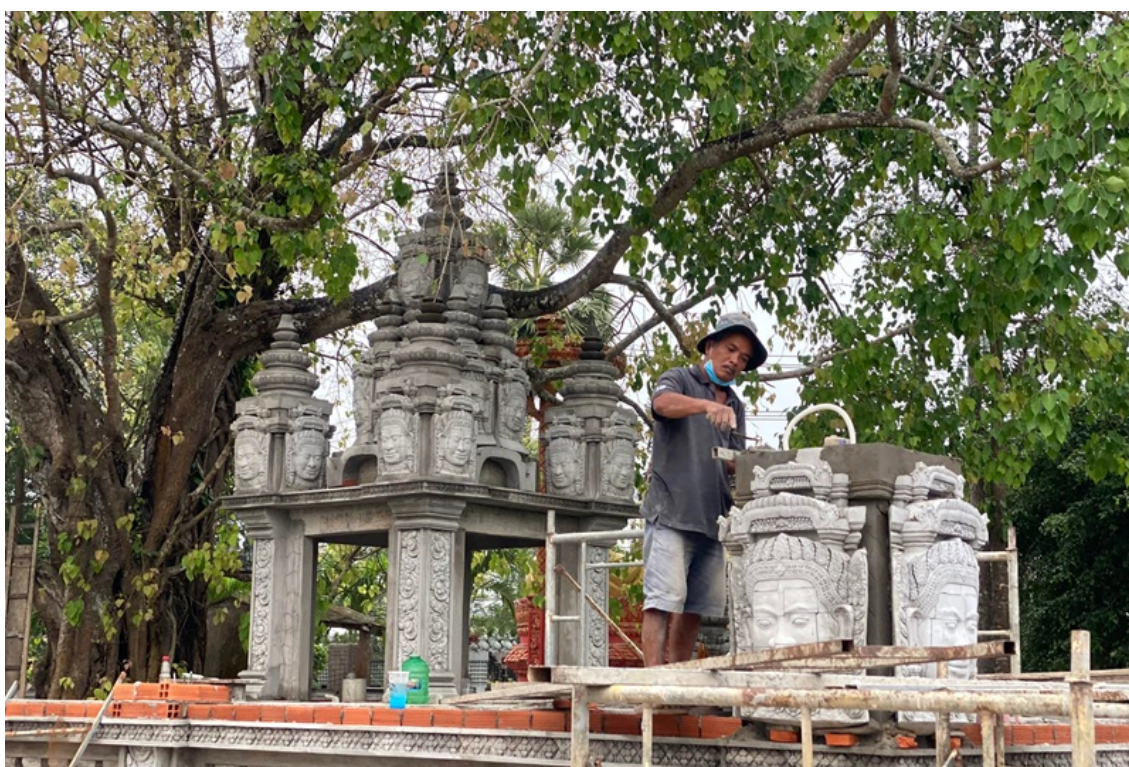
Như vậy, từ một vị thần của Bà La Môn giáo, Kabil Maha Prum đã được cộng đồng người Khmer "nhập tịch" vào Phật giáo. Việc thờ phụng hay rước tượng thần không còn mang nặng tính mê tín dị đoan hay cầu xin quyền lực, mà trở

thành phương tiện để nhắc nhở mỗi người sống hướng thiện, nuôi dưỡng lòng từ bi.

Biểu hiện trong nghi lễ và kiến trúc ngày nay

Trong thực hành tín ngưỡng hiện đại, hình tượng Thần Bốn Mặt hiện diện rõ nét trong Lễ rước Đại lịch (Maha Sangkran) vào sáng ngày đầu tiên của Tết Chôl Chnăm Thmây. Các chùa Khmer tổ chức rước Maha Sangkran (đại diện cho đầu thần Kabil Maha Prum) đi quanh chính điện ba vòng. Nghi thức này mô phỏng lại hành trình của các nàng tiên nữ rước đầu cha quanh núi Tu-di trong huyền thoại.

Bên cạnh đó, tục đắp núi cát (Puôn Phnum Khsách) trong khuôn viên chùa cũng liên quan mật thiết đến truyền thuyết này. Các ngọn núi cát tượng trưng cho núi Tu-di, nơi an vị đầu thần, đồng thời cũng là cách để tích phúc, giải trừ nghiệp chướng.

Những người thợ cẩn trọng, tỉ mỉ trong từng đường nét điêu khắc tượng Thần Bốn mặt.

Về mặt mỹ thuật, các nghệ nhân điêu khắc Khmer đã thể hiện hình tượng Thần Bốn Mặt với những đường nét tinh xảo, uy nghiêm nhưng đầy từ ái. Các bức tượng thường được sơn son thếp vàng, đặt tại các vị trí trang trọng ngoài trời hoặc cổng chào, như một lời nhắc nhở thường trực về sự hiện diện của các đức tính thiện lành trong từng sát na của cuộc sống.

Thay lời kết

Hình tượng Thần Bốn Mặt trong văn hóa **Khmer Nam Bộ** là minh chứng sống động cho sự dung hợp tôn giáo và tiếp biến văn hóa tài tình. Không loại bỏ những giá trị của tín ngưỡng cũ, Phật giáo Nam tông Khmer đã dung nạp và nâng tầm hình tượng này, biến đó thành biểu tượng giáo dục trực quan sinh động.

Câu chuyện về chiếc đầu thần và 7 nàng con gái không chỉ giải thích nguồn gốc ngày Tết của người Khmer mà gửi gắm thông điệp về chữ Hiếu (con cái thay phiên nhau gánh vác “dư nghiệp” từ cha), chữ Tín (giữ đúng lời hứa) và đặc biệt là chữ Tâm (Từ - Bi - Hỷ - Xả). Việc giữ gìn và thực hành các nghi lễ liên quan đến Thần Bốn Mặt chính là cách người Khmer bảo tồn bản sắc văn hóa, đồng thời nuôi dưỡng những hạt giống thiện lành trong tâm hồn giữa dòng chảy thời đại đầy biến động.

Bài và ảnh: **Thạch Đờ Ni** - *Tổ trưởng tổ Khmer Báo và PTTH Cà Mau*